

ОКУУЧУЛАРДЫН БИЛИМИН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТӨРДҮН НЕГИЗИНДЕ БААЛООНУН ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Түйүндүү түшүнүктөр: компетенттүүлүк, баалоо, педагогикалык шарттар, окуу стандарты, окуучунун билими, билгичтик машыгуулары, инсандыгын эске алып баалоо, «баа», эстутум, чыгармачылык-ишмердүүлүк, фасилитатор, баалоонун принциптери.

Ключевые слова: компетентность, оценивание, педагогические условия, образовательный стандарт, знания учащегося, тренировка умений, оценка с учетом личности, отметка. Память, творческая деятельность, фасилитатор, принципы оценивания.

Салттуу окутууда практикаланып келе жаткандай, окуучунун сабактагы ийгилигин баалоонун төмөндөгүдөй түрлөрү белгиленип келет.

Алар:

1-ден, нормативдик жолу: - окуу стандартынын талабына, программалык материалды билүү деңгээлине, аны өздөштүрүү нормаларына жараша баалоо;

2-ден, салыштырмалуулук жолу: окуучунун билим, билгичтик машыгууларын башка окуучу менен салыштыруу менен аныктап билүү;

3-дөн, инсандыгын эске алып баалоо жолу: - окуучунун мурдагы өнүгүүсүн, жетишкендигин, ийгилигин, бүгүнкү абалы менен салыштырып баалоо;

Мындан сырткары, комплекстүү түрдө булар дагы эске алынбай койбойт:

1. Теориялык билимин баалоо;
2. Практикалык машыгуусунун деңгээлин баалоо;
3. Инсандык жактан өнүгүүсүн баалоо;
4. Стимулдоо менен баалоо;
5. Жазалоо түрүндө баалоо;
6. Белги менен баалоо.

Демек, «баа» – окуучуну калыптандырат же төмөндөтөт...

Ошондуктан мугалим окуучунун жетишкендиктерин баалоодо бул көйгөйлөрдү эске алуусу зарыл:

– баа – окуучуну ийгиликке жетелерин эске алуу;

– окуучуга «жаман баа» коёрдон мурда окуучудагы ошондой сапатты жоюуга аракет кыла билүү;

– баа окуучунун калыптануусуна шарт түзөрүн, ал эмнеден улам алдыга жыла албай жаткан себебин окуучуга далилдеп бере алышы;

– баа аркылуу окуучунун ийгилик табуу, ийгиликке жетишүү жолун аныктап бере алуусу;

– баа окуучунун калыптануусунун, өнүгүүсүнүн жолун көрсөтүп турушун түшүнө билүүсү;

– окуучунун алган баасы – мугалимдин эмгегинин баасы – экендигин эстен чыгарбоо;

– окуучуга коюлган баанын канча бөлүгү окуучунун нукура эмгеги, канча бөлүгү мугалимдики экенин аныктай алуу.

Ушулардын негизинде мугалим окуучунун кабыл алган маалыматтарын, эс тутумун, ал боюнча практикалык иш-аракетин жана жалпы чыгармачыл-ишмердүүлүк аркылуу коммуникативдик-компетенттүүлүк өнүгүүсүн баалоодо да жүргүзүлөт. Айрым учурда мотивация жолу менен окуучунун көңүлүн өстүрүү, көтөрмөлөө, психологиялык жактан колдоо, алдыдан үмүтүн улоо жана көндүмдөрүн практикада колдоно билүү сыяктуу жолдорун компетенттүүлүктүн негизинде баалоого болот, т.а:

1. Билим, эс тутумун баалоо;
2. Маалыматты түшүнгөндүгүн баалоо;
3. Чыгармачылык-ишмердүүлүгү аркылуу колдонуусун баалоо;
4. Алган билмдерди талдай алуусун баалоо;
5. Билимдердин баалуулугун баалай алуусун баалоо;
6. Турмушунда пайдалана алгандыгын баалоо...

Мындагы компетенттүүлүк төмөндөгүлөр менен түшүндүрүлөт:

Мисалы, окуучунун билимин, эс тутумун баалоодо окуучунун маалыматты түшүнгөндүгүн анны чыгармачылык-ишмердүүлүгү аркылуу колдонуусун о.э. билмдерди талдай, баалай жана аларды турмушунда пайдалана алгандыгын баалоодо мисал келтирүү менен берген жообун баалашат. Мында окуучунун теориялык билими, практикалык жактан иш-аракети анын чыгармачылыгына мугалим-фасилитатор катары жыйынтык чыгарып баалашы мүмкүн.

Мындай учурда, албетте, мугалим-фасилитатор катары компетенттүүлүктүн негизинде окуучунун практикалык машыгуусун көңүлгө алуусу зарыл.

Анын ичинде, факты, эрежелерди, т.а. грамматикалык эрежелерди, же формаларды жаттап

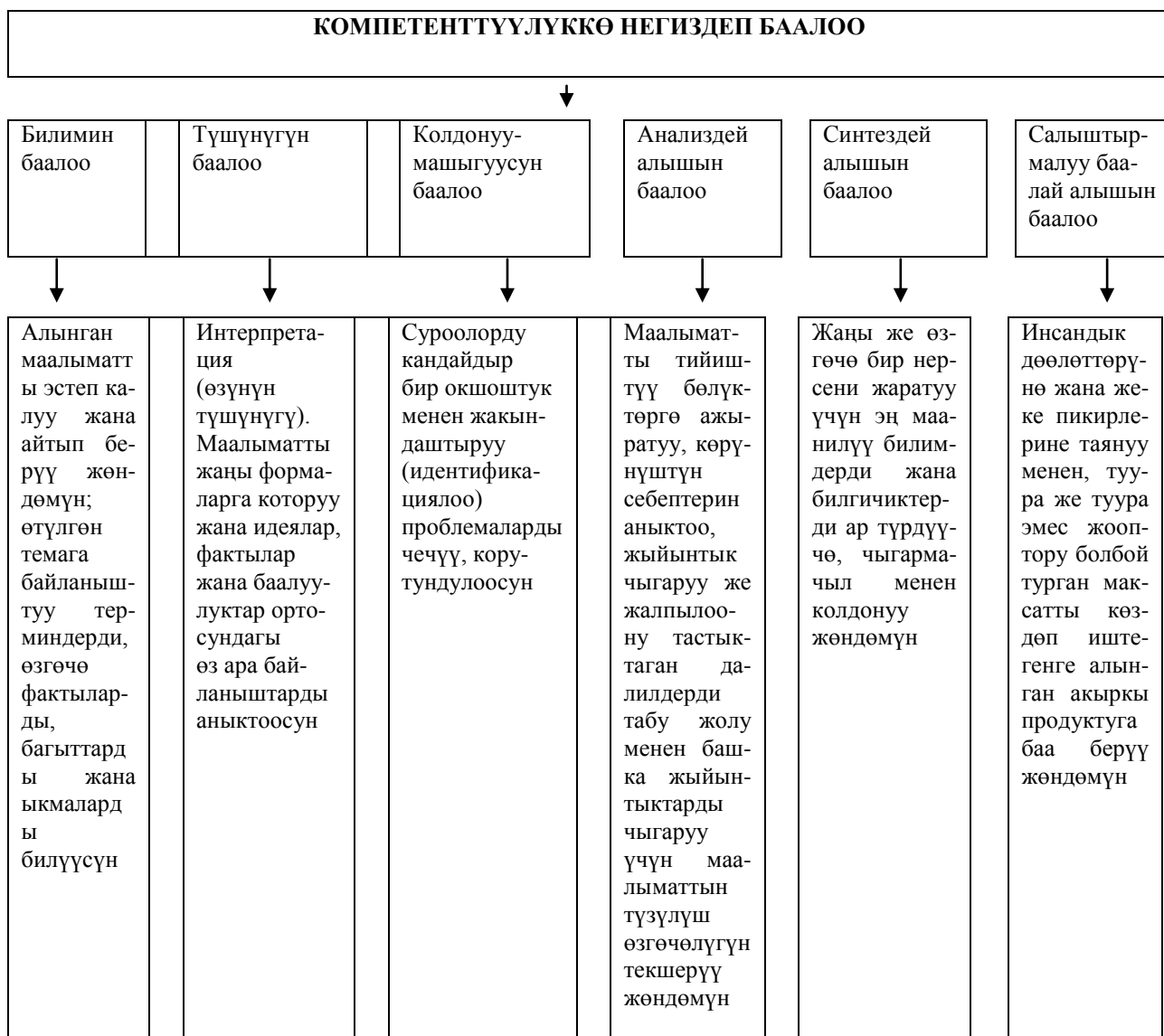
келип айтып бердиби, ага кошуп мисалдары менен далилдеп бердиби, анын классификациясын, мүнөздөмөсүн иликтеп, теориялык табиятын мүнөздөп бердиби, кыскасы, проблеманын теориялык жагын эс тутумунда кандай жолдор менен сактап калганы боюнча билимин гана баалоо жүзөгө ашат.

Бул учурда окуучунун теориялык билимин баалоого көңүл бурууга караганда, анын практикалык машыгууларын баалоо компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун алгачкы кадамдарынын бири болот эле. Себеби, мындай учурда окуучунун маалыматтарды эсине тутуп, аны кандай түшү-

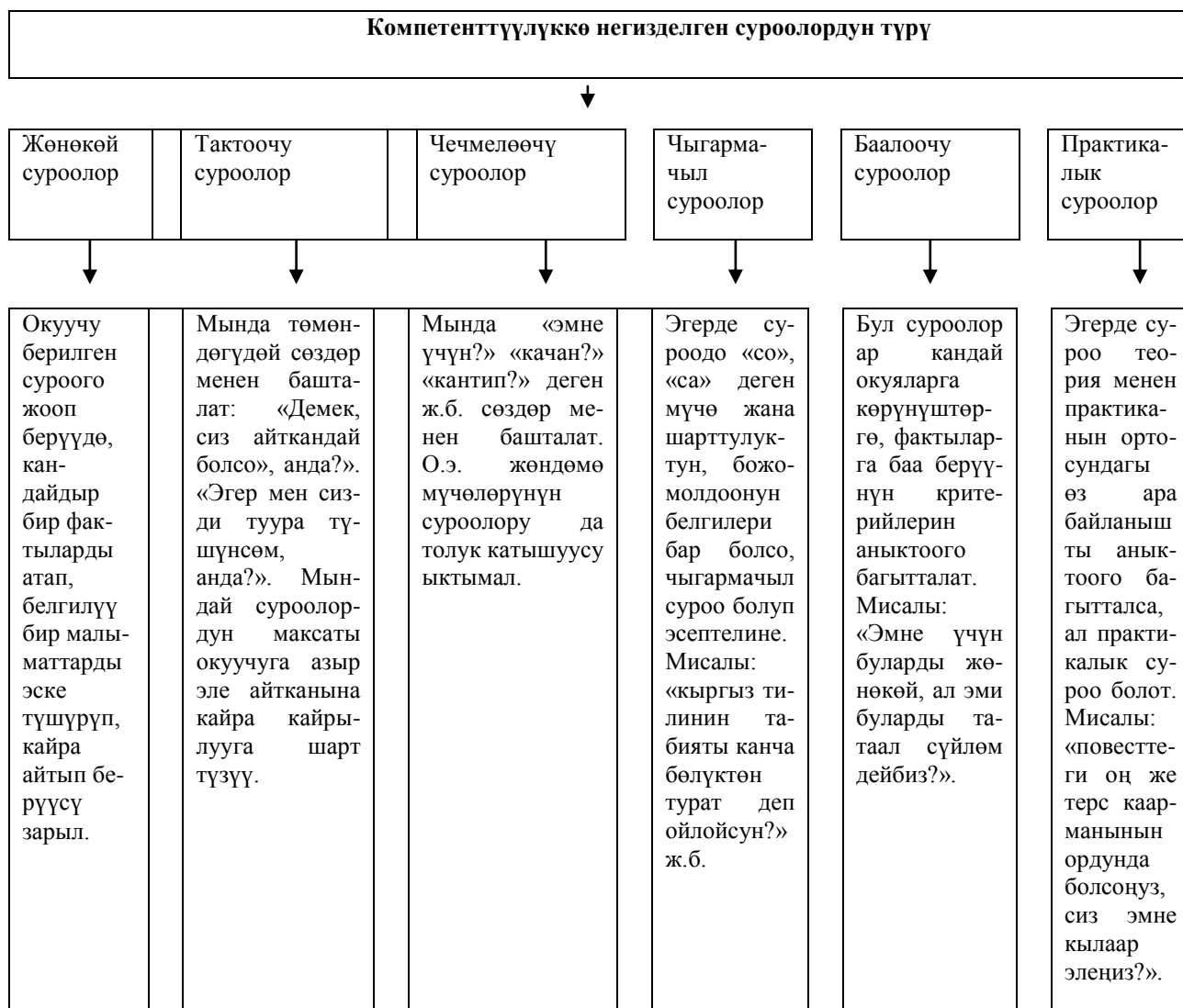
нүп, грамматикалык формаларды практика жүзүндө кантип колдоно алды, ушуну көңүлгө алуу кыйла пайдалуу болмокчу. Анткени, ушунун өзү да окуучунун компетенттүүлүгүнө жол ачуучу маанилүү процесс болмокчу.

Дагы бир талылуу маселе - бул, үйрөнгөн теориялык маселелерди практикада колдоно билүү менен баланын ишмердүүлүгүнүн өсүшү аркылуу баланын интеллектуалдык маданий, психологиялык, логикалык, инсандык жактан өнүгүү процессин баалоо болмокчу.

Бул процессти таблица түрүндө төмөндөгүдөй көрсөтсөк болот:

Мындан сырткары компетенттүүлүккө негиздеп баалоодо суроонун төмөндөгүдөй алты тибин пайдаланууга да мүмкүн

Жогорудагы аталган баардык типтеги суроолордун маанисин түшүнүп, колдонуп жана анализдей ала тургандыгын бул стратегияны колдонуу тажрыйбасы далилдеди. Тажрыйба КББАга кесиптик чеберчилигин жогорулатууга келишкен кыргыз тили жана адабияты мугалимдери менен аңгемелешүү жана анкеталык суроолор аркылуу иш жүзүнө ашырылды.

Демек, орто мектептин мугалими окуучунун сабактагы билимин компетенттүүлүктүн негизинде баалоонун ушул сыяктуу багыттарын колдонуп практикада байкап көрсө, окуучунун калыптануусунда өзгөрүү процесси иш жүзүнө ашат.

Бүгүнкү күндөгү билим берүү процесси ааламдаштыруунун талаптарына жараша окуучунун билимин компетенттүүлүктүн негизинде баалоодо төмөндөгү технологиялар жыш айтыла баштады, т.а. окуучулардын окуудагы жетишкендиктерин баалоо, билимди баалоонун принцип-

тери, калыптандыруучу баалоо (формативдик) жана жыйынтыктоочу (суммативдик) баалоо.

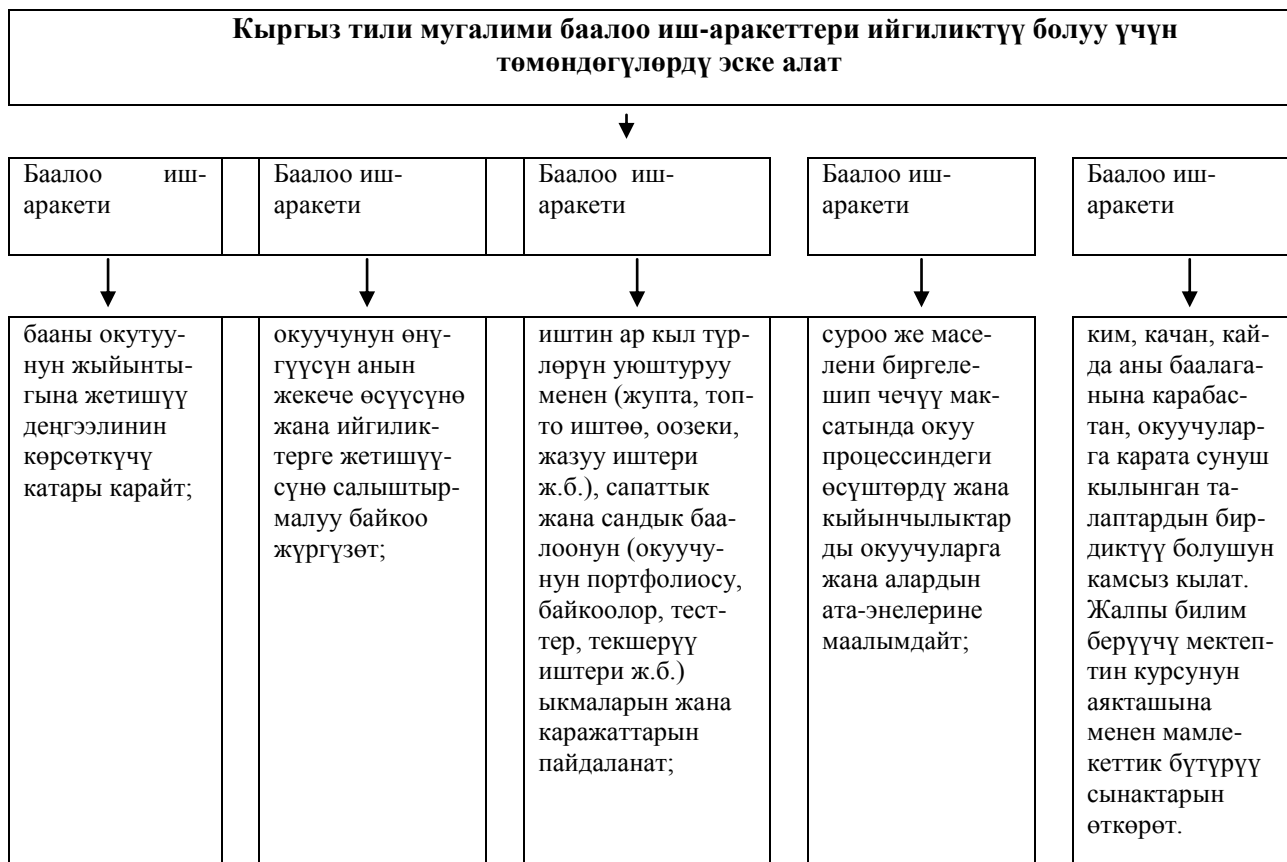
Эми баалоонун аталган түрлөрү тууралуу бир аз токтоло кетели:

Биринчиден, Кыргыз тили боюнча окуучулардын окуудагы жетишкендиктерин компетенттүүлүктүн негизинде баалоо - бул окутуудагы жетишкендиктерди өлчөөнүн жана маселелерди аныктоонун, кайтарым байланыш жүргүзүүнүн, билим берүү процессинин катышуучуларына (окуучуларга, мугалимдерге, ата-энелерге ж.б.) жана мамлекетке билим берүүдөгү кыйынчылыктар, жетишкендиктер тууралуу билдирип туруунун негизги каражаты. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоо тутуму – бул окуучулардын билим берүү программасын өздөштүрүү сапатын баалоо тутуму, билим берүү процессинин эң маанилүү элементи.

Окуучулардын билим, ыкма, билгичтиктерин баалоо - бул билим алууга карата ички каалоону

пайда кылууга, өзүн өзү баалоо, өзүн өзү талдоо жана бири-бирин баалоо көндүмдөрүн калыптан-дырууга, өзүнүн ишмердүүлүгүн жана башка окуучулардын ишмердүүлүктөрүн сынчыл көз

караш менен баалоого, эмоциялык жактан жагымдуу окутуу чөйрөсүн түзүүнү жөнгө салат. Бул максатта белги коюу жана сапаттык, сүрөттөп баалоо ыкмасы да пайдаланылат.

Экинчиден, окуучулардын билимин баалонун принциптеринде адилеттүү, ачык-айкын баалоодо окуучу өз жөндөмүн көрсөтүүгө, кайсыларга айрыкча көңүл буруу керектигин билүүгө мүмкүндүк алат. Мугалим да улам окуучуларды алга сүрөй турган жаңы маалыматтарды алуу менен, бардык окуучуларга бирдей мамиле жасоого умтулат.

Үчүнчүдөн, биз эмне үчүн окуучулардын билимин компетенттүүлүктүн негизинде баалайбыз?

- окутуу процессинде кыргыз тили сабагы боюнча сабактын максаттары менен көрсөткүчтөрүнүн ийгилигинин деңгээлин жана сапатын аныктоо үчүн;

- окуучулар кыргыз тили предмети боюнча алган маалыматтарын, билимин алдын ала билүү үчүн;

- окуучулардын кайтарым байланышын аныктоо үчүн;

- окутуу усулдарынын жыйынтыгын, окутуунун максатына жеткендигин баалоо үчүн;

- күнүмдүк, чейректик, жылдык баа коюу үчүн;

- бааны окуучунун окууга карата болгон кызыгуусун арттыруучу каражат катары пайдалануу үчүн.

Төртүнчүдөн, биз эмнени компетенттүүлүктүн негизинде баалайбыз?

Кыргыз тили предметинде төмөндөгүдөй педагогикалык максат коюлат:

- берилген маалыматты, андагы фактыларды мыкты өздөштүргөндүгүн текшерүү;

- окуу маалыматтарын кайра айтып бере алуусу;

- тилдик-компетенттүүлүгүн байкоо, салыштыруу, жалпылоо, талдоо, окшоштуруу аркылуу жөнөкөй корутунду чыгара билүү;

- эстутумун туура пландаштыруу менен өз алдынча сүйлөм же текст түзө алуу;

- тилдик-компетенттүүлүк фактыларды оозеки, жазуу кебинде сабаттуу колдонуу;

- ар кыл турмуштук кырдаалдарга, шарттарга ылайык кептин бардык стилдеринде жана түрлөрүндө сүйлөшүү, баарлашуу, мамилелешүү ыкмаларына ээ болуу;

- сүйлөшүү маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларын, усулдарын турмушунда пайдаланууга.

Мындан сырткары, мугалим, окуучунун билимин баалоодо төмөндөгү түрдүү педагогикалык кырдаалдарды да пайдаланышы шарттуудай:

Мисалы, окуучунун кабыл алган маалыматтарын баалоодо, же, окуучунун эс тутумун баалоо үчүн ага тапшырма берип, талап коюуда да, төмөндөгүдөй жагдайлар педагогикалык процессте сөзсүз кездешүүсү мүмкүн:

1. «Мугалим өзүнүн «лидер» окучуусуна тапшырма берүүдө, же анын жообун алууда: «буга сенин күчүң жетет, (мотивация) сен азаматсың, мындан да оор тапшырмаларды да аткара аласың?» – деп стимул түзүп, анын учурдагы күчүн эки эселентип өнүктүрүүгө психологиялык шарт түзөт. Бул кырдаал – калыптандыруучу (формативдик) баалоонун бир ыкмасы. Мындай учурда окуучу биринчиден, классташтарынын арасында аз болсо да кадыр баркка ээ болот. Экинчиден, мугалимге карата окуучунун ишеничи пайда болот. Эртеңки сабагынын болушун чыдамсыздык менен күтөт. Эгерде окуучу эртеңки өтө турган кыргыз тили сабагын күтсө – мындай кырдаал мугалимдин ийгилиги болуп эсептелет.

Ал эми окуучуга коюлган талап жеңил болсо, андай жеңил талап окуучунун калыптануусун өркүндөтпөйт. Окутуу процессинде белгилүү болуп жүргөндөй, татаал проблемаларды чечүү талабын коюу менен гана мугалим окуучунун калыптануусун күн санап алга сүрөйт. Ошондо да, ал талап баланын кызыгуусун өчүрбөгүдөй, таянчсыздык, сабакты кыйынчылыкка айлантпагыдай, коркунучтуу жагдайга, азаптуу окууга айлантпагыдай, өз ченеми менен, стандарттын жана программанын чегиндеги татаалдыкты жана оордукту талап кылган болсо, бул, албетте, «компетенттүү татаалдык», же «компетенттүү оордук» болуп саналат. Ошондуктан, маалыматтарды берүүдө дал ушундай «компетенттүү татаалдык» жана «компетенттүү оордук» принциптерин туура кармануу ийгиликке гана жетелейт.

2. Мугалим «пассивдүү» окуучуга «сенин күчүң буга жетпейт, сага жөнөкөй эле тапшырма берейин, ушуну аткарасың болду» – деп «боорукердик кылып» «ак көңүлдүк» менен жеңил тапшырма берүү аркылуу, анын калыптануусун кечендетет, артка тартаат. Мындай кырдаал окуучу-

ну жасалма түрдө, маданияттуу жагдайда басынтуу экенин жакшы мугалим дагы байкабай калат.

3. Мугалим «Сенин колундан эч нерсе келбейт, сенин башың иштебейт (ал гана эмес айрым учурларда окуучунун ага-тууганы, ата-энесине чейин) – деп басынтуу менен, окуучуга агрессивдүү мамиле жасоо аркылуу аны агрессивдүү түрдө чүнчүтөт.

Бул кырдаал окуучунун – «менин колумдан эч нерсе келбейт» - деген оюн бекемдейт же, классташтарынын алдында басынып, чүнчүйт, «Психологиялык майыпка» айлантат.

Жыйынтыктап айтканда, жогорудагы «маданияттуу басынтууда» мугалимдин «мээримдүү» менен окуучунун калыптануусун, өнүгүүсүн чектөөсү да, окуучунун ички өнүгүүсүн, сезимин басандатат. Ошондуктан, окуучуда «менин колумдан ушул эле келет, кыйын тапшырмаларды мен аткара албайм, «кыйын тапшырмаларды кыйын окуучу гана «аткарат» - деп алсыз көз караш өкүм сүрөт.

Демек, окуучуга баа коюунун өзүн да компетенттүүлүктүн негизинде анын технологиясына таянуу менен иш жүзүнө ашыруу бүгүнкү күндөгү талаптардын бири болуп эсептелет.

Адабияттар:

1. «Кыргыз тилин жана адабиятын окутуунун мамлекеттик стандарты», Б.2004.
2. М.С. Фролова, Материалы международной конференции: Центральная Азия: Основные направления и перспективы развития в условиях глобализации», Б. 2008
3. Казарцева О.М «Культура общения: теория и практика, учебное пособие. М. 1998
4. Дридзе, Т.М. Язык и соц. психология (Т.М. Дридзе. – М. высш. школа, 1980
5. И.П.Валькова, «Таксомания Блума и некоторые проблемы критического мышления», журнал: «Мектеп-школа», 2000
6. «Глобальное образование методическое пособие для учителей, Б. 2004
7. «Учитель», №6, 2008.
8. Р.Хаббарт, «Дианетика», Современная наука о разуме», М.2004
9. «Учитель», №3, М. 2007